

Warszawa, 11 lipca 2016 r.

KMP.573.8.2016.WS

**Raport przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Kolonii Szczerbackiej**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192, dalej OPCAT), oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 30-31 maja 2016 r. do Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Kolonii Szczerbackiej (zwanego dalej: Ośrodkiem, placówką, MOW), udali się przedstawiciele Zespołu *Krajowy Mechanizm Prewencji* (dalej: KMP, Mechanizm): dr Aleksandra Iwanowska, Rafał Kulas i Wojciech Sadownik (prawnicy).

Celem wizytacji zapobiegawczej przedstawicieli Mechanizmu było sprawdzenie stanu przestrzegania praw wychowanków przebywających w placówce oraz dokonanie oceny pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

W ramach wizytacji wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono rozmowę wstępną z Agnieszką Rolak – dyrektorem MOW oraz Moniką Rynkiewicz-Wojtaszewską – zastępcą dyrektora,
- dokonano oglądu terenu placówki, w tym pokoi wychowanków, toalet, jadalni, pomieszczeń dydaktycznych,
- przeprowadzono podczas oglądu placówki rozmowy z personelem MOW,
- przeprowadzono rozmowy indywidualne z losowo wybranymi wychowankami Ośrodka,
- dokonano analizy dokumentacji związanej z funkcjonowaniem placówki,
- wykonano dokumentację fotograficzną oraz dokonano pomiaru powierzchni wybranych pomieszczeń.

Przedstawiciele KMP poinformowali dyrektor MOW oraz jej zastępcę o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali ich uwag i wyjaśnień.

Po zakończeniu wizytacji poddano analizie udostępnioną dokumentację związaną z funkcjonowaniem MOW.

Podczas wizytacji przedstawiciele KMP dokonali oceny traktowania wychowanków przez personel, legalności i prawidłowości dyscyplinowania, realizacji prawa wychowanków do ochrony zdrowia, edukacji, rekreacji i wypoczynku, swobody praktyk religijnych, kwalifikacji personelu, realizowanych oddziaływań wychowawczych i terapeutycznych, zapewnionych nieletnim warunków bytowych oraz dostosowania placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

W niniejszym raporcie uwzględniono jedynie te kwestie, w których przedstawiciele KMP stwierdzili nieprawidłowości lub które wyróżniają jednostkę na tle pozostałych.

2. Charakterystyka jednostki

Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Kolonii Szczerbackiej jest koedukacyjną placówką resocjalizacyjną dla dzieci i młodzieży niedostosowanej społecznie. Organem prowadzącym MOW jest Powiat Przysuski. Nadzór pedagogiczny nad działalnością Ośrodka sprawuje Mazowiecki Kurator Oświaty.

W MOW może jednocześnie przebywać 96 nieletnich. W dniu rozpoczęcia wizytacji w placówce umieszczono 74 wychowanków. W Ośrodku funkcjonowało 8 grup wychowawczych (4 dla chłopców i 4 dla dziewcząt), których pojemność nie przekraczała 12 osób.

Analiza losowo wybranych przez wizytujących akt osobowych wychowanków nie ujawniła nieprawidłowości w zakresie legalności ich pobytu w placówce.

3. Problemy systemowe

Podczas wizytacji przedstawiciele KMP uzyskali niepokojące doniesienia dotyczące niewłaściwego postępowania przez domy dziecka z dwiema wychowankami. Zgodnie z relacją przekazaną przez pracowników Ośrodka oraz same wychowanki placówki opiekuńczo – wychowawcze nie wyrażały zgody na przyjmowanie dzieci na urlopy, uchylały się od obowiązku zakupu odzieży czy też środków czystości. Biorąc pod uwagę uzyskane informacje pracownik BRPO wystąpił o wyjaśnienia do wskazanych podczas wizytacji domów dziecka.

Należy podkreślić, że postanowienie o umieszczeniu dziecka w młodzieżowym ośrodku wychowawczym nie uchyla wcześniejszego postanowienia o umieszczeniu go w placówce opiekuńczo – wychowawczej. Na placówce tej nadal ciążą nałożone przez sąd obowiązki w zastępstwie rodziców, takie jak zaspokojenie jego podstawowych potrzeb bytowych. Za utrzymanie nieletniego umieszczonego postanowieniem sądu w placówce opiekuńczo- wychowawczej płaci powiat, z którego dziecko pochodzi. Placówka otrzymuje więc środki na pokrycie wydatków związanych z utrzymaniem dziecka i powinna w ich ramach zapewnić dziecku m.in. osobiste wyposażenie, podobnie jak czynią to rodzice pozostałych wychowanków.

4. Mocne strony placówki

Za mocną stroną placówki należy uznać dobrą atmosferę w niej panującą. Wychowankowie w rozmowach z przedstawicielami KMP podkreślali, że mogą liczyć na wsparcie pracowników Ośrodka. Dzieci zaznaczały, że zarówno wychowawcy, dyrektor placówki, jej zastępca i kierownik do spraw wychowawczych są dostępni i można zwrócić się do nich o pomoc w rozwiązaniu wszelkich problemów.

Bardzo dobrym rozwiązaniem przyjętym w wizytowanej placówce jest organizowanie konsultacji psychiatrycznych wychowanków na terenie MOW. Opieka sprawowana jest przez jednego lekarza psychiatrę, a wizyty odbywają się raz w miesiącu. Przedstawiciele KMP podczas wizytacji podkreślają jak istotne jest, aby lekarz opiekujący się osobami przebywającymi w miejscach detencji miał możliwość poznania swoich pacjentów, ich historii. Lekarz ma również możliwość nawiązania pełnego dobrego kontaktu z osobami, które leczy.

Wychowankowie w rozmowach z przedstawicielami Mechanizmu chwalili także możliwość udziału w licznych wyjazdach (rajdy piesze i rowerowe, survivalowe).

5. Obszary wymagające poprawy

5.1 Traktowanie

Wychowankowie nie przekazali przedstawicielom KMP skarg na niewłaściwe traktowanie.

Niektórzy z rozmówców zwracali jednak uwagę, że po powrocie z przepustki poddawani są przeszukaniu, tzn. mają obowiązek zdjęcia odzieży wierzchniej i opuszczenia spodni do kolan. Ponadto pokoje dzieci podlegają sprawdzeniom. Czynność ta, polegająca

m.in. na sprawdzeniu zawartości szaf, odbywa się z udziałem jednego z mieszkańców danej sypialni.

Wobec powyższych ustaleń podkreślenia wymaga, że przepisy ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2014 r. poz. 382 ze zm., dalej upn) nie przyznają pracownikom młodzieżowych ośrodków wychowawczych tego rodzaju uprawnień.

Należy przy tym pamiętać, że zgodnie z zasadą legalizmu, wyrażoną w art. 7 Konstytucji RP *organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa*. Nie mogą więc domniemywać swojej kompetencji, a wszelkie ich działania muszą mieć podstawę prawną. Sąd Najwyższy w postanowieniu 7 sędziów SN z 18 stycznia 2005 r. (sygn. WK 22/04) wskazał, że *art. 7 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej stanowiący, że organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa zawiera normę zakazującą domniemywania kompetencji takiego organu i tym samym nakazuje, by wszelkie działania organu władzy publicznej były oparte na wyraźnie określonej normie kompetencyjnej*.

Mając to na uwadze pracownicy BRPO zalecają odstąpienie od przeszukań zarówno wychowanków, jak i pokoi.

W rozmowie z przedstawicielami KMP dyrektor MOW wskazywała, że wychowankowie nie są poddawani kontroli na obecność narkotyków lub alkoholu w organizmie. W sytuacji uzasadnionych podejrzeń co do stanu dziecka wzywane jest pogotowie ratunkowe. O tym, że w MOW nie stosuje się testów na narkotyki mówili też wychowankowie. Przyjęte rozwiązanie jest w opinii pracowników BRPO właściwe, jednakże na inny sposób postępowania wskazują uregulowania właściwej procedury obowiązującej w placówce. W dokumencie tym zapisany jest obowiązek poddania się wychowanek badaniom na obecność substancji psychotropowych bądź działających podobnie, w sytuacji kiedy jego zachowanie budzi podejrzenia.

Przedstawiciele KMP zwracają uwagę w tym miejscu, że upn, nie daje możliwości osobie innej niż kurator sądowy sprawujący nadzór nad nieletnim zobowiązania nieletniego do poddania się badaniu w celu ustalenia w organizmie nieletniego obecności alkoholu lub innego środka użytego w celu wprowadzenia się w stan odurzenia (art. 70b upn.). W związku z tym należy uznać, iż personel placówki nie ma prawa zobowiązania nieletniego do poddania się takim badaniom. Jeżeli natomiast zachodzi podejrzenie, że nieletni wychowanek popełnił przestępstwo lub wykroczenie po spożyciu alkoholu, personel MOW powinien o zdarzeniu powiadomić rodziców i Policję, która stosownie do przepisu art. 47 ust. 1 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi

(Dz.U. z 1982 r. Nr 35, poz. 230 ze zm.), może dokonać badania koniecznego do ustalenia zawartości alkoholu w organizmie, w szczególności pobrać krwi, z zastrzeżeniem, że zabiegu tego dokonuje wówczas fachowy pracownik służby zdrowia. Działania pracowników MOW mają w przywołanej sytuacji charakter interwencyjny i nie upoważniają personelu do samodzielnej kontroli zawartości narkotyków lub alkoholu w organizmie.

W związku z tym pracownicy BRPO zalecają zmianę zakwestionowanej procedury, w taki sposób aby odpowiadała ona obowiązującym przepisom i praktyce stosowanej w MOW.

W placówce opracowana jest procedura stosowania środków przymusu bezpośredniego. Z uwagi na fakt, że została ona oparta na przepisach już nieobowiązujących (rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu użycia środków przymusu bezpośredniego wobec nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich, młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii) przedstawiciele KMP zalecają opracowanie procedury w oparciu o ustawę z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz. U. z 2013 r. poz. 628, ze zm.) i upn.

W regulaminie funkcjonowania grup wychowawczych w pkt 1. zawarto postanowienie: *W MOW może być utworzona grupa interwencyjna w przypadku zwiększonej liczby skierowań z ORE.* Przedstawiciele KMP zwracają się prośbą o wyjaśnienie czym jest ww. grupa interwencyjna i na jakich zasadach miałyby funkcjonować.

5.2 Prawo do ochrony zdrowia

Zgodnie z relacją dyrektor placówki każdy nowo przybyły wychowanek poddawany jest badaniu medycznemu przez zatrudnioną w MOW pielęgniarkę. Przeprowadzanie badania zaraz po przyjęciu potwierdzili w rozmowach z pracownikami BRPO także wychowankowie. Wizytujący bardzo dobrze oceniają przyjęte rozwiązanie. Jednakże w procedurze przyjmowania wychowanka nie zawarto obowiązku poddania go stosownemu badaniu.

Warto w tym miejscu przywołać opinię Europejskiego Komitetu ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) który wskazał, że *lekarz powinien porozmawiać i przeprowadzić badanie każdego nieletniego tuż po jego przyjęciu do ośrodka pozbawienia wolności; poza wyjątkowymi okolicznościami rozmowa/badanie powinna być przeprowadzona w dniu przyjęcia. Jednakże osobą pierwszego kontaktu nowo przybyłego nieletniego ze służbą zdrowia może być wykwalifikowana pielęgniarka, która następnie składa sprawozdanie lekarzowi. Prawdopodobnie przeprowadzona procedura badania medycznego tuż po przyjęciu do ośrodka powinna*

umożliwić służbie zdrowia zidentyfikowanie nieletnich z potencjalnymi problemami zdrowotnymi (np. uzależnienie od narkotyków, skłonności samobójcze). Identyfikacja takich problemów na wystarczająco wczesnym etapie ułatwi przedsięwzięcie skutecznych działań zapobiegawczych w ramach programu opieki medyczno-psycho-socjalnej w danym ośrodku¹. W związku z tym przedstawiciele KMP zalecają zmianę powyższej procedury, poprzez dodanie obowiązku poddania dziecka badaniu medycznemu po przybyciu do jednostki, zważywszy, iż w praktyce tak właśnie się dzieje.

5.3 Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Zgodnie ze statutem Ośrodka do odwiedzin wychowanków mają prawo rodzice/opiekunowie prawni i bliscy krewni o ustalonym stopniu pokrewieństwa (§ 18 ust. 1 statutu). Natomiast w odniesieniu do innych osób dyrektor placówki lub wychowawca mogą wyrazić zgodę na takie spotkanie (§ 18 ust. 2 statutu).

Warto w tym miejscu przywołać stosowne przepisy upn. Na podstawie art. 66 § 4 upn, dyrektor ośrodka może ograniczyć lub zakazać kontaktów nieletniego z osobami spoza ośrodka wyłącznie w wypadku, gdy kontakt ten stwarzałby zagrożenie dla porządku prawnego, bezpieczeństwa ośrodka bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub proces resocjalizacji nieletniego. Zatem w świetle obowiązujących norm zasadą jest prawo do kontaktowania się nieletniego z wybranymi przez siebie osobami, zaś ograniczenie tego prawa stanowi wyjątek. Ograniczenie dopuszczalne jest tylko w indywidualnych przypadkach, jeśli w odniesieniu do konkretnego nieletniego zachodzą przesłanki wymienione w art. 66 § 4 upn i musi przybrać formę indywidualnej decyzji dyrektora ośrodka. Zgodnie z art. 66 § 5 upn o powodach takiej decyzji dyrektor ośrodka powinien zawiadomić sąd rodzinny, który może uchylić decyzję dyrektora. W związku z tym decyzja dyrektora w tym zakresie podlega następczej kontroli sądowej. Mając to na uwadze pracownicy BRPO zalecają dostosowanie procedurę do przepisów upn.

Wychowankowie mogą wysyłać i otrzymywać listy. Zasady postępowania z korespondencją zawarte są w odpowiedniej procedurze, które zawierają regulacje wynikające z art. 66 § 3 upn. Jednakże w rozmowach z pracownikami BRPO nieletni wskazywali, że zobowiązani są do otwierania listu przy wychowawcy, co pozwala na kontrolę zawartości koperty. Przedmiotowa procedura nie zawiera takich postanowień. W ocenie wizytujących czynność sprawdzenia zawartości koperty powinna mieć charakter dobrowolny, wychowanek

¹ Zob. pkt. 39 Fragmentu Dziewiątego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (99) 12], dostępnego pod adresem: <http://www.cpt.coe.int/lang/pol/pol-standards.pdf>

nie powinien być do niej zobowiązany. Wychowawca powinien wytłumaczyć dziecku powody dla których pewnych rzeczy nie może otrzymywać w korespondencji i przekonać go do okazania zawartości korespondencji.

Wychowankowie mają także możliwość korzystania z prywatnych telefonów komórkowych i stacjonarnych. Zastrzeżenia wizytujący zgłaszają do obowiązku wykonywania połączeń telefonicznych w zasięgu słuchu wychowawcy, w przypadku telefonu stacjonarnego rozmowa odbywa się w pokoju wychowawcy (telefon przewodowy). W ocenie przedstawicieli KMP, korzystanie z telefonu przez nieletnich powinno odbywać się w warunkach zapewniających intymność.

Reasumując celowym wydają się zacytowanie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, która zapewnia obywatelom w art. 47 prawo do ochrony życia rodzinnego i prywatnego. Utrzymywanie bliskich więzi rodzinnych niewątpliwie jest częścią tego prawa. Zgodnie z art. 31 ust. 3 Konstytucji, prawo to może podlegać ograniczeniom tylko w przypadkach ustawowych i tylko wtedy, gdy jest to konieczne.

Poza tym przywołać należy zalecenie sformułowane w *Regułach hawańskich*, zgodnie z którym *nieletnim należy zapewnić wszelkie możliwości kontaktu ze światem zewnętrznym, ponieważ kontakt tego rodzaju jest integralnym elementem sprawiedliwego i humanitarnego traktowania oraz ma zasadnicze znaczenie dla przygotowania nieletnich do powrotu na łono społeczeństwa* (Reguła 59). Podobnie kwestia ta ujęta jest w *Europejskich regułach wykonywania sankcji i środków orzeczonych wobec nieletnich sprawców czynów karalnych* (przyjętych przez Komitet Ministrów Rady Europy w dniu 5 listopada 2008 r.), które akcentują zasadę możliwie zróżnicowanych i możliwie nieograniczonych kontaktów nieletniego ze światem zewnętrznym.

5.4 Prawo do informacji

Na korytarzach w szkole i części mieszkalnej MOW były wywieszane liczne informacje, m.in. prawa i obowiązki wychowanków, zasady systemu punktowego, adres organu prowadzącego. Przedstawiciele KMP zalecają uzupełnienie tablic o adresy instytucji stojących na straży praw człowieka. Pracownicy BRPO proponują umieszczenie danych teleadresowych Rzecznika Praw Obywatelskich [wraz z numerem bezpłatnej infolinii 800 676 676, działającej w godzinach 10.00 – 18.00 (poniedziałki) i 8.00 – 16.00 (wtorek-piątek)], Rzecznika Praw Dziecka, sędziego rodzinnego oraz Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka.

5.5 Warunki bytowe

Dzieci mają zapewnione dobre warunki bytowe. Sypialnie wychowanków były odpowiednio wyposażone i utrzymane w czystości. Jednakże w sypialni dziewcząt nr 2 było pęknięte jedno z okien. Dyrektor Ośrodka wyjaśniła, że usterka została już zgłoszona pracownikowi technicznemu i pęknięta szyba będzie wymieniona. W związku z powyższym przedstawiciele KMP zwracają się o informację czy zaobserwowana usterka została już usunięta.

5.6 Dostosowanie placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnościami

Należy podkreślić, iż placówka nie jest przystosowana do potrzeb osoby z niepełnosprawnością. Mimo że w MOW nie przebywał wychowanek mający trudności w poruszaniu się, to specyfika Ośrodka daje podstawy do uznania, że do grona podopiecznych może dołączyć osoba np. poruszająca się na wózku inwalidzkim lub o kulach. W aktualnym stanie nie będzie ona mogła korzystać z urządzeń sanitarnych czy też samodzielnie poruszać się po terenie placówki.

W związku z tym przedstawiciele KMP zalecają dostosowanie placówki do potrzeb osób mających trudności w poruszaniu się. Pracownicy KMP zaznaczają, że pewne modernizacje pozwalające na samodzielność osób z niepełnosprawnością (np. uchwyty ułatwiające korzystanie z WC i prysznic) nie wymagają szczególnych nakładów finansowych czy ingerencji w architekturę budynku. Przypomnieć w tym miejscu należy, że zgodnie z § 3 pkt 5 rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 roku *w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie* (Dz.U. z 2002 r. Nr 75, poz. 690 ze zm., dalej rozporządzenie), młodzieżowe ośrodki wychowawcze należy traktować jako budynki zamieszkania zbiorowego. W związku z tym, obowiązuje wobec nich § 2 ust. 2 rozporządzenia. Przy rozbudowie lub przebudowie należy więc uwzględnić m.in. kwestię dostosowania placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnością. Ponadto zgodnie z przyjętą w dniu 1 sierpnia 1997 roku przez Sejm RP Kartą Praw Osób Niepełnosprawnych (M. P. z 1997 r. Nr 50, poz. 475), osoby niepełnosprawne mają prawo życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych. Nadto Polska w dniu 6 września 2012 roku ratyfikowała przyjętą w dniu 13 grudnia 2006 roku przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169). Zgodnie z jej treścią należy umożliwić osobom niepełnosprawnym niezależne życie i pełny udział we wszystkich jego sferach. Zarówno wymieniona Karta, jak i Konwencja dotyczą również osób pozbawionych wolności oraz środowiska stworzonego w miejscu ich osadzenia.

W związku z powyższym przedstawiciele KMP zalecają uwzględnienie kwestię dostosowania placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnością, przy rozbudowie lub przebudowie placówki.

6 Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają:

1. Dyrektor Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Kolonii Szczerbackiej:

- 1.1. odstąpienie od przeprowadzania przeszukania wychowanków i pokoi,
- 1.2. zmianę procedury *dotyczącej badania na obecność związków psychotropowych bądź działających podobnie*, poprzez usunięcie uprawnienia pracowników MOW do przeprowadzania powyższych badań;
- 1.3. dostosowanie procedury stosowania środków przymusu bezpośredniego do obowiązujących przepisów;
- 1.4. wprowadzenie do procedury przyjmowania wychowanka zapisu o poddaniu nieletniego badaniu medycznemu przy przyjęciu;
- 1.5. ograniczenie lub zakazanie kontaktów nieletniego z osobami spoza ośrodka wyłącznie w wypadku, gdy kontakt ten stwarzałby zagrożenie dla porządku prawnego, bezpieczeństwa ośrodka bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub proces resocjalizacji nieletniego, czyli oparcie właściwej procedury na art. 66 § 4 i § 5 upn;
- 1.6. odstąpienie od zobowiązywania nieletniego do sprawdzenia zawartości korespondencji przy wychowawcy i uzależnienie wykonania tej czynności od zgody dziecka;
- 1.7. uzupełnienie tablic informacyjnych o dane teleadresowe instytucji stojących na straży praw człowieka;
- 1.8. dokonanie przeglądu pomieszczeń, z których mogą korzystać osoby z niepełnosprawnościami i ich dostosowanie, podczas najbliższego remontu placówki;
- 1.9. wyjaśnienie czym jest grupa interwencyjna i jakie są zasady jej funkcjonowania;
- 1.10. poinformowanie czy w pokoju dziewcząt nr 2 dokonano wymiany została pękniętej szyby;

2. Staroście Przysuskiemu:

2.1 przekazanie środków finansowych na dostosowanie MOW, podczas najbliższego remontu placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnością.